

**KO'RISH QOBILIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARNI TOEFL
IMTIHONIGA TAYYORLASHDA MAXSUS TAKTIL VA AUDIO
MATERIALLARDAN FOYDALANISH METODIKASI**

**МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ТАКТИЛЬНЫХ И
АУДИОМАТЕРИАЛОВ ПРИ ПОДГОТОВКЕ УЧАЩИХСЯ С
НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ К ЭКЗАМЕНУ TOEFL**

**METHODOLOGY FOR THE USE OF SPECIAL TACTILE AND AUDIO
MATERIALS IN THE PREPARATION OF VISUALLY IMPAIRED STUDENTS
FOR THE TOEFL EXAM**

Xodjabekova Durdona Mrupbekovna

O'zbekiston Respublikasi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Tarjimonlik fakulteti

Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası stajor-o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarni TOEFL imtihoniga tayyorlashda qo'llaniladigan maxsus taktil va audio materiallarning metodologik asoslari, zamonaviy yondashuvlari va samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, maxsus taktil va audio materiallarning integratsiyalashgan qo'llanilishi ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarning imtihonga tayyorgarlik jarayonini sezilarli darajada samarali tashkil etish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: TOEFL, ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar, taktil materiallar, audio materiallar, maxsus ta'lim metodikasi, inklyuziv ta'lim.

Аннотация: В этой статье анализируются методологические основы, современные подходы и эффективность специальных тактильных и аудиоматериалов, используемых при подготовке учащихся с нарушениями зрения к экзамену TOEFL. Согласно результатам исследования, комплексное применение специальных тактильных и аудиоматериалов позволяет значительно эффективнее организовать процесс подготовки к экзамену учащихся с нарушениями зрения.

Ключевые слова: TOEFL, учащиеся с нарушениями зрения, тактильные материалы, аудиоматериалы, методика специального образования, инклюзивное образование.

Abstract: This article analyzes the methodological foundations, modern approaches and effectiveness of special tactile and audio materials used to prepare visually impaired students for the TOEFL exam. According to the results of the study, the integrated use of special tactile and audio materials makes it possible to significantly effectively organize the exam preparation process of visually impaired students.

Keywords: *TOEFL, visually impaired students, tactile materials, audio materials, special education methodology, inclusive education.*

KIRISH. TOEFL (Test of English as a Foreign Language) imtihoni bugungi kunda xalqaro miqyosda ingliz tili bilimini baholashning eng nufuzli tizimlaridan biri sifatida tan olingan. Ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar uchun ushbu imtihonga tayyorgarlik ko'rish jarayoni maxsus yondashuvlar va moslashtirilgan o'quv materiallarini talab etadi [1,2]. Zamonaviy ta'lim tizimining inklyuzivlik tamoyillari barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi [3].

Maxsus ta'lim sohasidagi so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarning til o'rganish jarayonida taktil va audio materiallarning ahamiyati beqiyos [4]. TOEFL imtihoniga tayyorgarlik ko'rish jarayonida bu materiallarning to'g'ri tanlash va ulardan samarali foydalanish metodikasini ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarni TOEFL imtihoniga tayyorlashda qo'llaniladigan maxsus taktil va audio materiallar metodikasini o'rganish va ularning samaradorligini tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli va qiyosiy tahlil usullariga asoslangan. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajriba va zamonaviy yondashuvlar o'rganilgan.

Usmonova va Karimov [5] ning ta'kidlashicha, taktil materiallar orqali o'qitish ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarning bilim olish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ularning fikricha, Braille tizimida tayyorlangan maxsus materiallar bilan ishlash o'quvchilarning ma'lumotni idrok etish va eslab qolish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi.

Smith [6] o'z tadqiqotlarida audio materiallarning ahamiyatini ta'kidlab, ularning TOEFL imtihonining turli bo'limlariga tayyorgarlik ko'rishdagi rolini ochib bergan. Audio materiallar listening va speaking bo'limlariga tayyorgarlik ko'rishda alohida ahamiyatga ega ekanligi, shuningdek ularning sifati va mazmuni o'quvchilarning material mazmunini tushunish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili jarayonida ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarni TOEFL imtihoniga tayyorlashda qo'llaniladigan maxsus taktil va audio materiallarning bir necha muhim jihatlari aniqlandi.

Taktil materiallardan foydalanish sohasida Usmonova va Karimov [4] tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maxsus tayyorlangan Braille tizimidagi materiallar o'quvchilarning grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishida yuqori samara beradi. Ayniqsa, struktur diagrammalar, gaplarning tuzilish sxemalari va grammatik jadvallarning taktil versiyalari o'quvchilarga murakkab grammatik konstruksiyalarni tushunishda yordam beradi. Qodirov [5] esa o'z tadqiqotida taktil materiallarning turli xil teksturalar va

shakllarga ega bo'lishi o'quvchilarning ma'lumotni idrok etish va xotirada saqlash qobiliyatini sezilarli darajada oshirishini ta'kidlaydi.

Audio materiallarning samaradorligi bo'yicha Petrova va Ivanov [7] ning izlanishlari alohida e'tiborga loyiq. Ularning xulosalariga ko'ra, audio materiallarning sifati, ovoz tembri va tezligi o'quvchilarning material mazmunini tushunish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Smith [6] ning tadqiqotlari esa audio materiallarni listening va speaking bo'limlariga tayyorgarlik ko'rishda qo'llashning bir necha muhim tamoyillarini ochib beradi:

- ✓ Audio materiallarning aniq va ravshan talaffuzga ega bo'lishi
- ✓ Ovoz tezligini o'quvchi darajasiga moslashtirish imkoniyati
- ✓ Matnlarning turli xil aksent va shevalarni o'z ichiga olishi
- ✓ Fon shovqinlarining minimal darajada bo'lishi

Johnson [8] ning ta'kidlashicha, taktil va audio materiallarning integratsiyalashgan holda qo'llanilishi eng yuqori natijalarni beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning turli sezgi organlarini jalb qilish orqali o'quv materialini chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv quyidagi afzalliklarga ega:

1. O'quvchilarning diqqatini uzoqroq muddat davomida saqlab turish imkoniyati
2. Materialni turli xil usullar bilan taqdim etish orqali yaxshiroq tushunish
3. Xotiraning turli turlarini (taktil, eshitish) faollashtirish
4. O'quvchilarning individual o'zlashtirish uslublariga moslashish imkoniyati

Rahmonov [2] ning tadqiqotlari ko'rsatishicha, zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi taktil va audio materiallarning yangi avlodini yaratish imkonini bermoqda. 3D bosma texnologiyalari yordamida yaratilgan taktil materiallar, shuningdek maxsus ishlab chiqilgan audio trenajyorlar TOEFL imtihoniga tayyorgarlik jarayonini yanada samaraliroq tashkil etish imkonini beradi.

Ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar uchun maxsus ishlab chiqilgan o'quv materiallari nafaqat ularning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki psixologik qo'llab-quvvatlash vazifasini ham bajaradi. Bu esa o'quvchilarning o'z kuchiga ishonchini oshiradi va motivatsiyasini kuchaytiradi.

Maxsus taktil va audio materiallardan foydalanishda o'qituvchilarning malakasi ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar bu materiallardan foydalanish metodikasini puxta o'zlashtirishlari va har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni qo'llashlari zarur.

XULOSA

Ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarni TOEFL imtihoniga tayyorlashda maxsus taktil va audio materiallardan foydalanish metodikasini o'rganish natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, maxsus taktil va audio materiallarning integratsiyalashgan holda qo'llanilishi o'quvchilarning imtihonga tayyorgarlik jarayonini sezilarli darajada samarali tashkil etish imkonini beradi [8]. Bu materiallarning kombinatsiyasi o'quvchilarning turli sezgi organlarini jalb qilish orqali o'quv materialini chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi yangi avlod taktil va audio materiallarini yaratish imkonini bermogda [7]. 3D bosma texnologiyalari yordamida yaratilgan taktil materiallar, maxsus audio trenajyorlar va adaptiv o'quv platformalari tayyorgarlik jarayonining samaradorligini oshirmogda.

Uchinchidan, maxsus materiallardan foydalanishda o'qituvchilarning malakasi va individual yondashuv muhim ahamiyatga ega [4]. O'qituvchilar bu materiallardan foydalanish metodikasini puxta o'zlashtirishlari va har bir o'quvchining xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llashlari zarur.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilarni TOEFL imtihoniga tayyorlashda maxsus taktil va audio materiallardan foydalanish nafaqat ularning imtihonda yuqori natijalar olishiga, balki umuman chet tilini o'zlashtirishda sezilarli yutuqlarga erishishiga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida ularning kelajakda ta'lim olish va professional faoliyat yuritish imkoniyatlarini kengaytiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aliyeva, M. (2023) 'Maxsus ta'limda innovatsion yondashuvlar', Ta'lim va innovatsiyalar, 6(2), pp. 45-57.
2. Rahmonov, A. (2023) 'Ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar ta'limida zamonaviy yondashuvlar', O'zbekiston pedagogik jurnali, 8(4), pp. 112-125.
3. Petrova, N. va Ivanov, S. (2023) 'Методика подготовки к TOEFL для слабовидящих учащихся', Специальное образование, 15(2), pp. 89-101.
4. Usmonova, S. va Karimov, R. (2024) 'Inklyuziv ta'limda taktil materiallarning roli', Maxsus ta'lim, 7(1), pp. 34-46.
5. Qodirov, B. (2023) 'Ko'zi ojiz o'quvchilar ta'limida innovatsion texnologiyalar', Ta'lim texnologiyalari, 4(3), pp. 78-89.
6. Smith, J. (2023) 'Audio technologies in TOEFL preparation', Educational Technology Review, 22(1), pp. 67-82.
7. Sidorov, A. (2023) 'Современные подходы к обучению слабовидящих', Педагогика, 12(4), pp. 145-156.
8. Johnson, K. (2023) 'Modern approaches in TOEFL preparation for visually impaired students', International Journal of Special Education, 25(3), pp. 178-190.